

Nr 401

Av herr **Andersson, Torsten**, och herr **Enarsson**, i anledning av
Kungl. Maj:ts framställning om anslag till vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken.

(Lika lydande med motion nr 485 i Andra kammaren)

På platsen för Lödöse i S:t Peders socken i Älvsborgs län låg under medeltiden Sveriges enda handelsstad vid västerhavet. Staden anses ha uppstått under 1100-talet och är att anse som en av de mest betydande handelsstäderna i Sverige under medeltiden, varom bland annat vittnar att ett mynthus förlades dit under slutet av 1100-talet och att ett av rikets äldsta dominikanerkloster grundades där år 1243. År 1455 brändes och skövlades staden av en dansk här, och därmed börjar dess nedgång, till vilken även älvens uppgrundning verksamt torde ha bidragit. År 1473 beslöts att staden skulle flyttas till en plats längre ned vid älven, och 1646 blev den definitivt lagd under landsrätt. Under större delen av tiden därefter har Lödöse varit ett samhälle av ringa betydelse och med sparsam bebyggelse.

Sistnämnda förhållande är värt att särskilt observera. Det innebär nämligen att på platsen för det nuvarande Lödöse kan förutsättas finnas stora sammanhängande områden med väl bevarade lämningar av den medeltida staden med samma namn. Här erbjuds som kanske på ingen annan plats i riket möjligheter att få en samlad och total bild av hur en medeltida svensk stad var inrättad. En förutsättning härför är emellertid, att de i jorden bevarade lämningarna blir noggrant och vetenskapligt undersökta och i erforderlig utsträckning dokumenterade samt att fynd som görs blir tillvaratagna och i tid och på ett riktigt sätt konserverade. Om undersökningarnas resultat skall komma forskningen till godo i full utsträckning, krävs också att de blir vetenskapligt bearbetade och publicerade.

I detta sammanhang skall också framhållas nödvändigheten av att samtliga lämningar, som av en eller annan anledning måste avlägsnas, dessförinnan blir ordentligt undersökta. I annat fall kan besvärande luckor komma att uppstå i vår kännedom om den medeltida stadens topografi. Det kan icke nog kraftigt understrykas, att de i jorden bevarade lämningarna är praktiskt taget de enda källor, som kan lämna upplysning om den medeltida staden, källor som om lämningarna avlägsnas utan uttömmande undersökning för alltid och definitivt undanryckts forskningen.

Utan tvivel är det ur vetenskaplig synpunkt en angelägenhet av första ordningen att det gamla Lödöse blir så noggrant och fullständigt känt som möjligt.

Under åren 1916—1920 utfördes omfattande undersökningar, vilkas resultat finns tillgängligt i en diger publikation av Carl R. af Ugglas. Dessa undersökningar koncentrerades emellertid på stadens monumentala anläggningar, medan den borgerliga bebyggelsen vidrördes mer flyktigt. Någon uttömmande undersökning ens av de monumentala anläggningarna medgav dock icke då till buds stående resurser.

När Lödöse kommun år 1960 uppgjorde planer på ett nytt radhuskomplex, som skulle komma att beröra de mest centrala delarna av det gamla Lödöse, kunde genom en av riksantikvarieämbetet föranstaltad provgrävning konstateras, att betydande lämningar av den medeltida bebyggelsen fanns i jorden och att det var nödvändigt att utföra en omfattande undersökning. Sedan anslag lämnats av kommunen och riksantikvarieämbetet och betydande medel hopbragts genom insamlingar, kunde undersökningen påbörjas och genomföras i erforderlig utsträckning. Undersökningen gav ett synnerligen betydelsefullt resultat: omfattande och utomordentligt väl bevarade lämningar av profan bebyggelse från 1300- och 1400-talen, liksom också ett stort antal högst märkliga lösfynd.

Undersökningen har dragit en kostnad av omkring 50 000 kronor. Härtill kommer dock det arbete som personal vid Vänersborgs museum och statens historiska museum utan kostnad utfört i samband med undersökningarna. Det kan också nämnas att en fotogrammetrisk uppmätning av området och lämningarna utförts av rikets allmänna kartverk och lantmäteristyrelsen i samarbete. För de delar av fynden som hittills konserverats har statens historiska museum enbart för konserveringsmateriel haft utgifter på mer än 3 000 kronor. Återstående fynd beräknas medföra kostnader för samma ändamål till minst det dubbla.

Som ovan sagts är det ur vetenskaplig synpunkt synnerligen angeläget att ytterligare undersökningar av lämningarna efter det gamla Lödöse kommer till stånd liksom att inga lämningar avlägsnas utan föregående undersökning. En plan för ett systematiskt genomförande av en sådan omfattande penetrering av platsen ur arkeologisk synpunkt har utarbetats av landsantikvarien i Vänersborg.

De i jorden bevarade resterna av det gamla Lödöse är enligt fornminneslagen fasta fornlämningar, vilka enligt samma lag icke får borttagas utan föregående undersökning. Sådan undersökning skall då det gäller ett allmänt eller större enskilt företag bekostas av detta. Det är emellertid icke rimligt att en ort som Lödöse, där man knappast kan sätta spaden i jorden utan att råka på lämningar, som kan föranleda omfattande och dyrbara

undersökningar, betunga företagen med hela kostnaderna för dessa, särskilt som det för att vinna större överblick och klarare begrepp om de anträffade lämningarnas art och deras sammanhang med tidigare anträffade anläggningar kan vara angeläget att utvidga undersökningen utöver vad som för företagets genomförande är oundgängligen nödvändigt. Både med hänsyn härtill och till den stora vetenskapliga betydelsen av undersökningar inom Lödöse synes det vara rimligt, att bidrag av allmänna medel utgår för ändamålet. Sådana medel skulle dels användas för att möjliggöra undersökningar i de fall, då arbetsföretaget icke rimligen kan belastas med kostnaderna härför, dels för att då så är önskvärt utvidga av andra skäl erforderliga undersökningar och dels för att möjliggöra särskilda undersökningar på punkter, där detta av vetenskapliga skäl är särskilt angeläget. Vidare kommer som ovan nämnts bearbetningen och konserveringen av redan gjorda fynd att draga ytterligare betydande kostnader.

För fortsatta grävningar står omkring 40 000 kronor till förfogande, bland annat hopbragta genom insamlingar och genom ett anslag på 15 000 kronor av Älvsborgs läns landsting. Med hänsyn till betydelsen ur det allmännas synpunkt av att undersökningar kommer till stånd i Lödöse synes det vara rimligt att staten bidrager med ett anslag om förslagsvis 50 000 kronor för ändamålet. Beloppet bör lämpligen utgå under anslaget för vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken, vilket ställes till riksantikvarieämbetets förfogande och vilket sålunda bör uppräknas med 50 000 kronor.

Med anledning av det sålunda anförda får vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta, att under punkten 31 i statsverkspropositionen, bil. 10, Ecklesiastikdepartementet, till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1963/64 anvisa ett reservationsanslag av 375 000 kronor.

Stockholm den 26 januari 1963

Torsten Andersson

Arvid Enarsson